

Reformacija Europe ili Crkve?

Robert Bogešić

Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske¹

robert.bogesic@mvpei.hr

UDK:322:327:282:283

Stručni rad

Primljeno: 1, 2011.

Prihvaćeno: 3, 2011.

Sažetak

Završetkom Drugog svjetskog rata dolazi do projekta ujedinjene Europe, s ciljem izbjegavanja novih ratnih sukoba na području Europe. Procesi izgradnje sustava Europe sadrže individualne i kolektivne modele, koji se temelje na suradnji. Slike Zapada, u odnosu na druge civilizacije, predstavljaju njegovu premoć, ali i civilizaciju na zalasku. Pred euro-atlantskim integracijama su izazovi izgradnje zajedničkih i sveobuhvatnih sustava, koji bi trebali omogućiti stabilnost u političkim, gospodarskim, ekološkim, religijskim i ostalim područjima društvenog života. Kršćanska crkva je tijekom svog razvoja doživljavala razne oblike duhovne obnove. Nakon prvog desetljeća 21. stoljeća pred crkvama Europe veliki su i odgovorni zadaci u ostvarivanju duhovne obnove ali i duhovnog jedinstva, iako su konfesionalne razlike velika prepreka u praktičnoj provedbi istoga. Predstoji li kristijanizacija sekularne Europe ili sekularizacija kršćanske Crkve? Treba li Crkvi nova reformacija ili je dovoljna protureformacija i zadovoljstvo sadašnjim stanjem?

Ključne riječi: *Europa, Crkva, kršćanstvo, ekumenizam, reformacija*

1. Uvod

Ideja ujedinjene Europe prisutna je kroz niz stoljeća, ali konkretan projekt europske integracije započeo je tek nakon Drugog svjetskog rata, s prvotnom namjerom da se onemogući izbijanje novih ratnih sukoba na području Europe. Kao

¹ Autor izražava osobna stajališta.

prvi politički dokument koji je potaknuo postupno povezivanje država Zapadne Europe smatra se Schumanova deklaracija². Do Deklaracije došlo je zbog teške gospodarske, ali i politički neizvjesne situacije u Europi, s obzirom da je tek završio Drugi svjetski rat, a Hladni rat prijetio je eskalacijom novih sukoba. Inicijativa za institucionalno povezivanje europskih država započela je organiziranjem dviju međunarodnih institucija, koje su imale ključne uloge u daljnjem procesu integracije europskih država. To su Vijeće Europe (5. svibnja 1949) i Europska zajednica za ugljen i čelik, nastale temeljem Schumanove deklaracije, koja je objavljena 9. svibnja 1950. godine i predstavljala je ujedno jezgru iz koje se kasnije razvila današnja Europska unija (EU).

Proces europske integracije u početku je započet kao sektorsko udruživanje država članica u sklopu Europske zajednice za ugljen i čelik, kada je šest zemalja, Belgija, Francuska, Italija, Luksemburg, Nizozemska i Njemačka u Parizu potpisalo ugovor 18. travnja 1951. godine, kojim se osnovala Zajednica. Nakon toga se postepeno proširio i na druga područja, te su u Rimu 25. ožujka 1957. godine potpisani ugovori kojima se osnivaju Europska ekonomska zajednica (EEZ) i Europska zajednica za atomsku energiju (EURATOM). Te zajednice u svojim temeljima predstavljaju političku ideju približavanja europskih država, iako im je prva integracija bila gospodarska.

Promatrajući razvoj globalnog europskog sustava, posebno krajem 20. stoljeća, glavne značajke bile su raspad bipolarnog modela, stvaranje novih samostalnih država te potraga za novim političkim, gospodarskim i sigurnosnim poretom Europe.

Kakav je bio, a kakav će biti položaj kršćanskih crkvi i njihovog temeljnog poziva – naviještanja Evanđelja u okružju koje je sve više usmjereno sekularizaciji?

Dok se Europa nalazi na prekretnicama, tko predstavlja svjetionik koji bi trebao ukazati na put, put koji je prožet suradnjom, solidarnošću, poštenjem, prihvaćanjem, opraštanjem, ispravljanjem grešaka? Imaju li tu ulogu kršćanske crkve, koje bi trebale afirmirati poštovanje i prakticiranje prema Božjoj suverenosti i ljudskom dignitetu? Ako je reformacija u 16. st. otvorila novu stranicu europske povijesti, onda kršćanska crkva 21. st. treba krenuti putem „reformacije“ unutar sebe same. Na taj način kršćanske crkve tražit će zajedništvo u Isusu Kristu i evandeoskoj poruci koja je mnogo snažnija od svih razlika.

2 Schumanova deklaracija smatra se prvim političkim dokumentom na temelju kojeg je započelo postupno povezivanje zapadnoeuropskih zemalja u geografski sve veću, a ekonomski i politički sve povezaniju cjelinu. Schumanova deklaracija definirala je prvobitnu jezgru tog povezivanja – sporazum između Francuske i Njemačke o objedinjavanju proizvodnje tada strateški važnih proizvoda, ugljena i čelika, u okviru i pod upravom jednog novog, naddržavnog tijela – Europske zajednice za ugljen i čelik, vidi *Dan Europe*, 2002, Ministarstvo za europske integracije Republike Hrvatske, Zagreb, str. 7.

Za razliku od Europe, koja je nakon svojih turbulentnih razdoblja, u velikoj mjeri ušla u razdoblje političke, gospodarske i društvene stabilnosti, a proces europskih integracija sve više postaje jedina alternativa, kršćanske crkve i dalje ostaju svaka na svojim polovima, iako postoji želja da se ostvaruje ekumensko jedinstvo. Ipak, takav ekumenizam ostaje na deklarativnoj razini bez nekih značajnijih rezultata u zajedničkim djelovanjima različitih kršćanskih crkvi. S jedne strane, konfesionalne razlike su još uvijek dovoljno velika prepreka u praktičnom ostvarivanju jedinstva kroz Isusa Krista i Njegove milosti, dok je, s druge strane, odgovornost Crkve suprotstaviti se relativiziranju biblijskih vrijednosti, posebno pod utjecajem sekularizma.

Pred Crkvom u Europi je izazov integracije u društvo koje nastoji marginalizirati njezine aktivnosti i svoditi ih pod „protokolarnu“ i „povremenu“. Poruka Radosne vijesti Isusa Krista ne smije ostati unutar „četiri crkvena zida“ što će, u velikoj mjeri, ovisiti o duhovnoj obnovi Crkve i njezinih vjernika, o šutnji ili govoru Crkve u društvu i njegovim problemima te o suradnji kršćana koji svoju vjeru o Istome izražavaju na drugačiji način.

2. Ne-moć Europe

Raspadom Istočnoeuropskog političkog, gospodarskog i vojnog saveza Europa kao da je ušla u područje „reformacije“ i promjena, jer više nije bila prostor sukoba Zapad-Istok na područjima sigurnosti, ideologija, politike, gospodarstva, religije.

Upravo su ti postojeći blokovi, formirani nakon Drugog svjetskog rata, imali zadaću osiguravati kolektivnu sigurnost kao i ravnotežu snaga. No članstvo u bloku nije osiguravalo članice od sukoba, kao u slučaju sovjetske okupacije Čehoslovačke i Mađarske ili pak sukoba u Zapadnom bloku između Grčke i Turske. Glavne karakteristike stabilnosti Europe obilježavale su ravnoteže straha. Praktično je postojala globalna nesigurnost i relativna sigurnost na regionalnoj razini.

Pojam „Hladni rat“ predstavljao je neprijateljski odnos između tadašnjih komunističkih i nekomunističkih zemalja od kraja Drugog svjetskog rata do raspada SSSR-a, što znači da je time obuhvaćeno razdoblje od 1945. do 1991. godine. Pojam „hladni“ označavao je međudnos koji se nije bazirao na ratovanju dviju strana³. Razdoblje Hladnog rata obilježeno je obostranim nepovjerenjem i nesporazumima, a ponekada se mogla i osjetiti prijetnja Trećeg svjetskog rata.

S jedne strane, dolazilo je do međusobnog optuživanja za širenje –izama (komunizam, kapitalizam, imperijalizam). Ipak, iako su se nastojali izbjegavati

3 Pojam „Hladni rat“ prvi je upotrijebio Bernard Baruch, savjetnik američkog predsjednika, tijekom jedne rasprave u američkom kongresu 1947. godine.

slučajevi kada su napetosti prerastale u oružane sukobe, dolazilo je do ratova između dviju ideologija na lokalnim i regionalnim razinama⁴.

Promatrajući Europu, što se ubraja u pojam Zapad, a koji uključuje i ostale moderne, razvijene države, kao što su SAD i Kanada, kao posljedica Hladnog rata, dolazilo je do organiziranja dva bloka i bipolarne politika. Pojedini autori, kao što je Samuel P. Huntington, radili su podjele na tri djela. "Skupina uglavnom bogatih i demokratskih društava, predvođena SAD-om, našla se u sveobuhvatnom ideološkom, političkom, ekonomskom, a povremeno i vojnom nadmetanju sa skupinom nešto siromašnijih komunističkih društava, koje je povezivao i predvodio Sovjetski Savez. Velik se dio toga sukoba odvijao izvan tih dvaju tabora, u trećem svijetu i njegovim uglavnom siromašnim zemljama, kojima je nedostajalo političke stabilnosti." (Huntington, 1997: 37)

Prema Huntingtonu, nakon raspada bipolarnog i hladnoratovskog sustava, te rušenja komunističkog svijeta u Europi, nacionalne države i dalje "ostaju glavnim igračima u svjetskim zbivanjima" (Huntington, 1997:44b), ali umjesto tri bloka postoji sedam ili osam svjetskih civilizacija, koje sadrže u sebi i religijski element. To najbolje prikazuje slijedeća tablica:

Teritorij pod političkom vlašću civilizacija, 1900-1993.
Procjene ukupnog teritorija civilizacija u tisućama četvornih metara

Godina	1900	1920	1971	1993
Zapadna	20290	25447	12806	12711
Afrička	164	400	4636	5682
Kineska	4317	3913	3936	3923
Hinduska	54	54	1316	1279
Islamska	3592	1811	9183	11054
Japanska	161	261	142	145
Latinoamerička	7721	8098	7833	7819
Pravoslavna	8733	10258	10346	7169
Ostalo	7468	2258	2302	2718

- 4 Kao što su Korejski i Vijetnamski rat, te rat SSSR-a protiv Afganistana, koje je uglavnom karakterizirala, promatrajući teritorijalnu obuhvaćenost, lokalna ograničenost. Ratna stanja nisu se odnosila samo na dvije ideologije, nego i na nestabilnosti unutar blokova. Tako je od kraja Drugog svjetskog rata pa do raspada SSSR-a samo na području Europe bilo građanskih ratova i(li) nestabilnosti u Grčkoj (građanski rat), Mađarskoj (revolucija i intervencija SSSR-a), tadašnjoj Čehoslovačkoj - današnjoj Češkoj (Praško proljeće). Vodeće sile, SAD i SSSR, između kojih nije bilo izravnih sukoba, najviše su se natjecale u naoružanju i razvitku, posebno, vojnih tehnologija, a jedno od glavnih sredstava prikupljanja informacija bila je špijunaža. Jedna od najvećih potencijalnih opasnosti Hladnog rata bila je utrka u razvitku nuklearnog naoružanja i njegovo aktiviranje. Za razliku od lokalnih sukoba, paranoja zbog nuklearnog oružja pogodila je sve zemlje svijeta.

U novome svijetu, kao jedna od ozbiljnih pretpostavki nameće se mogućnost da najopasniji sukobi neće biti obilježeni klasnim (bogati-siromašni), nego kulturološkim te religijskim elementom (model naši-njihovi, npr. kršćani-muslimani, rimokatolici-pravoslavni), iako je politička i gospodarska razvijenost potekla iz korijena različitih kultura, čiji je jedan od osnovnih sadržaja bila religija, koja je predstavljala i jednu od temeljnih značajki civilizacija.

U sljedećoj tabeli prikazani su dostupni podaci o udjelu pripadnosti svjetskog stanovništva glavnim religijama, tj. vjerama (Huntington, 1997:87c).

Udio pripadnosti svjetskog stanovništva u glavnim vjerama

	1900	1970	1980	1985 (proc.)	2000 (proc.)
Zapadni kršćani	26,9	30,6	30,0	29,7	29,9
Pravoslavni	7,5	3,1	2,8	2,7	2,4
Muslimani	12,4	15,3	16,5	17,1	19,2
Nereligiozni	0,2	15,0	16,4	16,9	17,1
Hindusi	12,5	12,8	13,3	13,5	13,7
Budisti	7,8	6,4	6,3	6,2	5,7
Kineske pučke vjere	23,5	5,9	4,5	3,9	2,5
Plemenska vjerovanja	6,6	2,4	2,1	1,9	1,6
Ateisti	0,0	4,6	4,5	4,4	4,2

Izvor: David B. Barrett, ur. *Svjetska kršćanska enciklopedija: usporedna studija crkava i religija u modernom svijetu od 1900. do 2000.* Oxford: Oxford University Press, 1982.

Navedeni podaci pokazuju porast, posebno tijekom 80-ih godina 20. stoljeća kod dvije monoteističke religije, kršćanstva i islama, s time da se trend rasta nastavio kod islama, dok je kod kršćanstva u postepenom padu. Činjenica koju ne treba zanemariti, posebno na "duže staze", kao što navodi Huntington, "kršćanstvo se širi najviše obraćenjem, a islam obraćenjem i razmnožavanjem". (Huntington, 1997:88d)

Slične tendencije, koje imaju za posljedicu opadanje moći Zapada, a rasta islama, vide se i u udjelu u svjetskom stanovništvu pod političkom vlašću civilizacija, gdje se vidi postepeno opadanje Zapada, te pravoslavlja, a kontinuirani porast islama.

Udjeli u svjetskom stanovništvu pod političkom vlašću civilizacija, 1900-2025. (u postocima)

Godina	1900	1920	1971	1990	1995	2010	2025
Ukupno*	(1,6)	(1,9)	(3,7)	(5,3)	(5,8)	(7,2)	(8,5)
Zapadna	44,3	48,1	14,4	14,7	13,1	11,5	10,1
Afrička	0,4	0,7	5,6	8,2	9,5	11,7	14,4
Kineska	19,3	17,3	22,8	24,3	24,0	22,3	21,0
Hindus.	0,3	0,3	15,2	16,3	16,4	17,1	16,9
Islamska	4,2	2,4	13,0	13,4	15,9+	17,9+	19,2+
Japans.	3,5	4,1	2,8	2,3	2,2	1,8	1,5
Lat. Ame.	3,2	4,6	8,4	9,2	9,3	10,3	9,2
Pravosl.	8,5	13,9	10,0	6,5	6,1++	5,4++	4,9++
Ostale	16,3	8,6	5,5	5,1	3,5	2,0	2,8

Izvori: Ujedinjeni Narodi, *Population Division, Department for Economic and Social Information and Policy Analysis, World Population Prospects, The 1992 Revision* (New York: United Nations, 1993); *Statesman's Year-Book* (New York: St. Martin's Press, 1901-1927); *World Almanac and Book of Facts* (New York: Press Pub. Co. 1970-1993)

Napomena: Razmjerni teritorijalni udio temelji se na prihvaćenim državnim granicama naznačene godine.

* Procjena svjetskog stanovništva u milijardama.

+ U procjene ne ulazi stanovništvo Zajednice Neovisnih Država te Bosne i Hercegovine.

++ U procjene su uključene Zajednica Neovisnih Država te Bosna i Hercegovina.

S druge strane, zanimljiva je i procjena UN-a o kretanju stanovništva po regijama u kontekstu ukupnog broja 1950, 1990. i 2150. godine.⁵

Svjetsko stanovništvo u postocima po regijama

REGIJE	1950. ukupno stanovn. 2,5 mlrd	1990. ukupno stanovn. 5,3 mlrd	2150. ukupno stanovn. 11,5 mlrd
Sjeverna Amerika	6,6	5,2	2,7
Kina	22,1	21,5	12,0
Ostatak Azije i Oceanije	18,9	21,8	24,6
Europa	14,2	9,4	3,7
Indija	14,2	16,1	16,9
Afrika	5,2	12,1	26,8
Bivši SSSR	7,2	5,4	3,6
Latinska Amerika	6,6	8,5	9,7

Izvor: UN

⁵ Vidi više *The Economist*, 1997, Vodič kroz ekonomske pokazatelje, Data Press, Zagreb, str. 58.

Temeljem navedenih procjena i podataka, kakva je budućnost Zapada i Europe, a kakva kršćanstva i njegove Crkve, koje još uvijek predstavljaju, početkom 21. stoljeća, najbrojniju religiju? Nakon hladnoratovskog razdoblja, dolazi do novog procesa povezivanja, koji treba odlučiti o članstvu u Zapadu. Nekada su nositelji bili SAD, uz europske saveznike, Francusku, Veliku Britaniju i Njemačku, "drugog ešalona" Italije, Portugala, Španjolske, Nizozemske, Belgije, Danske, Irske, uz potporu Izraela, Grčke, Turske, Japana, Južne Koreje i Tajlanda. Ali početkom 21. stoljeća dolazi do procesa proširivanja EU-a, te su od 2004. godine u tu integraciju ušle nove države Češka, Cipar, Malta, Estonija, Letonija, Litva, Poljska, Slovačka, Mađarska, Slovenija, nakon njih Rumunjska i Bugarska, a pred vratima su Hrvatska i Turska.

Nakon promjena na geopolitičkom, gospodarskom, kulturnom i religijskom planu u Europi, umjesto na globalnom planu, dolazi do širenja sukoba i nestabilnosti na lokalnoj i regionalnoj razini.

S jedne strane, smanjuju se mogućnosti globalnog sukoba, ali rastu mogućnosti regionalnih sukoba i nestabilnosti. Pred Europom su i dalje brojni izazovi, a upravo takve lokalne i regionalne krize elementi su koji opterećuju daljnji ukupni europski razvoj. Nezavisnost koja je ostvarena u Istočnoj Europi ojačala je separatističke pokrete i u Zapadnoj Europi, koji traže određene stupnjeve autonomije od matičnih država, kao što je baskijski problem u Španjolskoj i Francuskoj, separatistički pokreti u belgijskim pokrajinama Valoniji i Flamaniji, separatistički pokreti u Škotskoj i Sjevernoj Irskoj u odnosu na Veliku Britaniju, na Korzici u odnosu na Francusku, pokret Sjeverne lige u Italiji. Te nesigurnosti svakako imaju određenog utjecaja na moguće negativne posljedice zahtjeva na daljnju integraciju i širenje EU.

3. Quo vadis, Europa?

Promatrajući perspektivu daljnje izgradnje Europe, koja je u određenoj mjeri pod utjecajem religijskih elemenata, iako oni ne predstavljaju u 21. stoljeću prioritete u izgradnji međusobnih odnosa, pojedini autori lociraju pojedina područja rizika u svijetu, (Tus, 1997:209), kao što su:

- Ruska Federacija sa svojim rubovima i susjednim državama (odnos pravoslavlja i islama) – na tom se području nalazi ogroman vojni potencijal, nuklearni, kemijski, konvencionalni i gospodarski. Veliki problem su neriješeni međunacionalni odnosi.
- Jugoistok Europe (odnosi rimokatolicizma, pravoslavlja i islama) – ovo područje još uvijek ima veliki broj teritorijalnih i etničkih problema, koji sadrže ekstremni nacionalizam i vjerski fanatizam (Kosovo i rješavanje ukupnog albanskog pitanja, koje povezuje Crnu Goru, Srbiju, Kosovo, Albani-

ju, Makedoniju te Grčku, čije rješavanje može imati utjecaj na eventualno rješavanje pitanja Sandžaka i Vojvodine, daljnji razvoj BiH kao unitarne države, a potencijalno žarište je i Makedonija s problemom makedonsko-albanskih, odnosno pravoslavo-islamskih odnosa).

- Bliski istok (odnos židovstva i islama) – odnosi Izraela i arapskih zemalja, stvaranje palestinske države, stvaranje stabilnih država Iraka i Afganistana, stabilan i kooperativni Iran.
- Kavkaz i Kaspijska regija (utjecaj islama) – stvaranje islamskih država i međuetnički sukobi, područje značajnih energetskih potencijala, posebno nafte i plina (posebno Kaspijski bazen).
- Sjeverna Afrika i Mediteran (odnos kršćanstva i islama) – islamski fundamentalizam u Egiptu, Libiji, zemljama Magreba (Alžir, Maroko, Tunis), nestabilnost Mediterana izravno ima utjecaja na stabilnost Europe – utjecaj vjerskog fundamentalizma, teritorijalne aspiracije, izbjeglice, nezaposlenost, migracije, trgovina oružjem, bijelim robljem, drogom.
- Daleki Istok te Jug i Jugoistok Azije (sve jači utjecaj islama) – posebno pitanje statusa Tajvana i odnosa sa Kinom, odnosi Sjeverne i Južne Koreje, status Kašmira između Pakistana i Indije (obje nuklearne sile).
- Južna Amerika (odnos rimokatolicizma i protestantizma) – jačanje ljevičarskih stranaka i vlada, zbližavanje s Kubom, udaljšavanje i stvaranje dodatnih političko-gospodarskih napetosti u odnosima sa SAD-om.

Na navedenim područjima rizika posebno postoje opasnosti od (Tus, 1997:210b) širenja nuklearnog i kemijskog oružja, terorizama, masovnih migracija, ilegalne trgovine, onečišćenje biosfere i ostalih ekoloških problema te nedostatak izvora energije, posebno nafte i vode. Relacije na kojima treba postojati usklađenost interesa su:

- Zapad – Istok, što uključuje i prostore Ruske Federacije, Bliskog i Dalekog Istoka;
- Sjever – Jug, posebno na području smanjenja gospodarskih razlika, kako na globalnoj, tako i na regionalnoj razini;
- Europa – SAD, političko-gospodarska i sigurnosna ravnoteža, te suradnja kako na području međusobnih otvorenih pitanja, tako i pitanja od globalnog interesa;
- Europa – Kina, Japan, Indija, ukupna suradnja, posebno na gospodarskom planu, podržavanje provedba političkih reformi;
- Europa – Islamske države, borba protiv terorizma, gospodarska suradnja, religijske slobode, problem migracija.

Kako bi se postigla sigurnost i stabilnost današnje i posebno buduće Europe, potrebno je postići među državama-članicama Unije, ali i s ostalim europskim

državama određeni stupanj (Tus, 1997:213c): zajedničke borbe protiv terorizma; podrška miru i provedbi političko-gospodarskih reformi u Ruskoj Federaciji; određeni stupanj nazočnosti SAD-a u Europi; potpuna kontrola nuklearnog i kemijskog oružja; podrška postupnom proširenju EU-a i NATO-a, kao garancije stabilnosti i sigurnosti europskih država; podrška poticanju prirodnog prirasta europskog stanovništva; podrška razvoju i provedbi stabilnosti u Sredozemlju; podrška mirovnim procesima na Bliskom istoku; daljnje razvijanje energetske stabilnosti;⁶ podrška provedbi religijskih sloboda te provedba ekoloških očuvanosti resursa (kopno, more, zrak, svemir).

Kao što je navedeno u podacima o kretanju svjetskog stanovništva po regijama, veliki problem u budućnosti za Uniju, ali i Europu u cjelini može biti prirodni prirast stanovništva, s obzirom da s jedne strane je u Europi, koja je još uvijek u većini kršćanska, taj proces u negativnoj fazi, a s druge strane, kod azijskih, uglavnom muslimanskih zemalja, u pozitivnoj. Slijedom toga, usporedni podaci o stopi nataliteta u razdoblju 1995-2000. godine, pokazuju kako je najveća stopa broja živorođenih na 1.000 stanovnika u Turskoj (24,6), Albaniji (21,6), Azerbejdžanu (19,3), gdje prevladava islam, dok je najniža u Sloveniji (10,6), Grčkoj (9,8), Španjolskoj (9,8), Italiji (9,6) i Njemačkoj (9,2), gdje prevladava kršćanstvo.⁷

S druge strane, promatrajući religijsku sliku, posebno članica Europske unije, zanimljivi su rezultati istraživanja The Eurobarometer Poll 2005⁸ koji je utvrdio da, u prosjeku, 52% građana EU članica tvrde da vjeruju u Boga, 27% vjeruju da postoji neka vrsta duha ili životne sile, dok 18% ne vjeruje ni u Boga ni bilo kakav duh, dok je 3% odbilo odgovoriti.

Zanimljivi su i podaci koje je objavila navedena agencija 2005⁹, a pokazuju religijsko usmjerenje stanovništva Europe, u kojem su istraživanju obuhvaćene države članice i nečlanice te države kandidati Europske unije, o stavovima prema

6 Važan korak napravljen je 25. listopada 2005. godine kada su predstavnici Europske unije i zemalja jugoistočne Europe u Ateni potpisali Ugovor o Energetskoj zajednici, prvi takav multilateralni ugovor. Potpisivanjem ugovora između EU-a te Hrvatske, BiH, Srbije, Crne Gore, Makedonije, Albanije, Rumunjske, Bugarske i Privremene uprave UN-a na Kosovu, otvara se mogućnost za stvaranje pravnog okvira za integraciju tržišta energijom, za sada električnom energijom i plinom, koje se proteže kroz 34 europske zemlje... Ovim dokumentom povećat će se sigurnost opskrbe električnom energijom.

7 Vidi, *The Economist*, 1997., Europa u brojkama 1998, Privredni Vjesnik, Zagreb, str. 38.

8 Eurobarometar ankete moraju se uzeti s oprezom jer mogu postojati razlike između njih i nacionalnih rezultati popisa stanovništva. Na primjer, u Ujedinjenom Kraljevstvu, popis stanovništva iz 2001. pokazao je da se preko 70% stanovništva smatra kao "kršćanin", a samo 15% ispovijedaju da su "bez vjere".

9 Istraživanje je provedeno u razdoblju od 3. siječnja do 15. veljače 2005. godine, a objavljeno je u publikaciji *Social values, Science and Technology*.

tri pitanja o odnosu prema nevjerovanju:

- vjeruje u Boga;
- vjeruje u duhovno biće ili životnu silu
- ne vjeruje u Boga, ni duhovno biće, ni u životnu silu.

Zemlja	Vjeruje u Boga (%)	Vjeruje u duhovno biće ili životnu silu (%)	Ne vjeruje ni u Boga ni u duhovno biće ni u životnu silu (%)
Turska	95	2	1
Malta	95	3	1
Cipar	90	7	2
Rumunjska	90	8	1
Grčka	81	16	3
Portugal	81	12	6
Poljska	80	15	1
Italija	74	16	6
Irska	73	22	4
Hrvatska	67	25	7
Slovačka	61	26	11
Španjolska	59	21	18
Austrija	54	34	8
Litva	49	36	12
Švicarska	48	39	9
Njemačka	47	25	25
Luksemburg	44	28	22
Mađarska	44	31	19
Belgija	43	29	27
Finska	41	41	16
Bugarska	40	40	13
Island	38	48	11
Ujedinjeno Kraljevstvo	38	40	20
Latvija	37	49	10
Slovenija	37	46	16
Francuska	34	27	33
Nizozemska	34	37	27
Norveška	32	47	17
Danska	31	49	19
Švedska	23	53	23
Češka	19	50	30
Estonija	16	54	26

Izvor: Eurobarometar Poll, 2005.

Promatrajući rezultate istraživanja, pred kršćanske crkve postavlja se izazov odgovornosti očuvanja i prenošenja kršćanskih temeljnih istina i vrijednosti sta-

novništvu Europe.

Pojedini autori (Altras, 2005:159.) navode kako se širenjem zajedničkih interesa, što utječe na usvajanje novih vrijednosti oko kojih se kreira jedinstvo, Europa sve više bavi i mora se baviti određenim sferama društvenog života, od kojih su najviše eksponirane:

- stvaranje europskog područja mira i stabilnosti
- ekonomsko povezivanje (stvaranje zajedničkoga otvorenog tržišta, jedinstvene carinske i monetarne unije)
- zaštita okoliša
- vanjska politika, zajednička sigurnost i obrana
- razvoj europskog identiteta
- uspostava i razvijanje područja "4 sloboda" – slobodni protok ljudi, kapitala, roba i usluga
- suradnja u području pravosuđa i unutarnjih poslova
- stvaranje novoga pravnog poretka
- stvaranje političke unije.

Kao glavni pokretač promjena na „starom kontinentu“ najvažniju ulogu ima EU pred kojom su, kako smatraju pojedini autori (Altras, 2005:170b), moguća dva smjera:

- EU mogla bi pokretati niz takvih mjera i akcija kojima bi se kroz praksu, ponovno približavala svojim načelno postuliranim osnovnim vrijednostima ili
- da legislativom uredi postojeće stanje i preimenuje razlog svog postojanja u kojem političke i gospodarske elite (p)ostaju nosiocima integracijskih procesa EU.

4. Što kršćanska Crkva nudi Europi?

Slijedom navedenoga, stvara li se u Europi neki „novi imperij“? Postaje li sekularizam nova svjetovna religija, a kršćanska vjera se ukalupljuje u „četiri zida“? Pred kršćanskom crkvom postavlja se izazov ponovnog reformiranja. Je li kršćanstvo podložno nekoj vrsti „hladnog rata“, u kojem sudjeluju „tri interesne grupe“ – rimokatolicizam, koji može uvjetno nositi naziv Zapad, u koji može ući još jedna strana – protestantizam, te pravoslavlje koje može predstavljati Istok.

Pred kršćanskim crkvama Europe su izazovi obnove, pa i reformacije, posebno na duhovnom planu. Dovoljno se podsjetiti kako je u 16. st, nakon pojave reformacije, dolazilo do reforme vjere i to na osobnoj razini. Težnja je bila da svatko, bilo pojedinac ili grupa, pristupi Bibliji, posebno Evanđelju.

Što kršćanska Crkva u 21. st. može ponuditi „starom kontinentu“? Može li

kršćanski europski identitet nastaviti graditi put za svoje „najdragocjenije blago“ koje sadrži poruku Evanđelja? Treba li Crkvi neka nova „reformacija“?

Crkva i njezini članovi, kršćani, dio su dvaju društava, kako ističe René Coste, „grada Božjega i grada ljudskoga, jednomu i drugomu pripadaju u cijelosti“. Isus Krist u svojoj velikosvećeničkoj molitvi u Evanđelju po Ivanu 17 poglavlje, moli Boga „ne molim te da ih uzmeš sa svijeta, nego da ih očuvaš od Zloga. Oni nisu od svijeta kao što ni ja nisam od svijeta. Posveti ih u istini: tvoja je riječ istina...“

Kao što je istaknuo kardinal Péter Erdo¹⁰, predsjednik Vijeća Europskih biskupskih konferencija, ekumenizam nema trijumfalizama, nego u sebi sadrži „tvrdoću križa“, naglašavajući, pri tome, nove izazove koji očekuju kršćanstvo i kršćane u Europi. Prema njegovim riječima, Europi je potreban Isus Krist, kršćani su ti koji trebaju svjedočiti njegovu ljubav i istinu, a mnoga su područja gdje kršćani mogu zajedno svjedočiti.

U svrhu svjedočenja, kršćanskim crkvama potrebni su temelji (L. Boff, 1987, 153-158) na kojima će izgrađivati vjeru u ljudima, koja je u skladu s Božjom voljom. Duh zajedništva i bratstva prisutni su i u 21. stoljeću, a to su i jedni od temelja Crkve. U takvim odnosima susreću se potlačeni i vjerujući narod, crkvene zajednice niču iz Božje riječi, crkve koje postaju sredstvo navješćivanja slobode, te slavljenja vjere i života.

Zanimljivo je i promišljanje kojeg navode neki autori o karakteristikama puta (L. Boff, 1987, 160) koji prolaze kršćanske crkve. Činjenica da ni jedna kršćanska crkva nije „zaštićena“ ili „oslobođena“ od ovog i ovakvog puta, čiji je glavni sadržaj duhovna obnova. Takva kršćanska Crkva predstavlja Božji narod i zajednicu zajedništva vjere i ljubavi. U takvim crkvama razvija se dijalog, ravnopravnost, posebno između onih koji vode crkve i koji su vođeni, tj. koji su dijelovi tog Tijela. Svećenici i pastori prilagođavaju se i oslušuju potrebe vjernika, koji s druge strane, slušaju ali i oslušuju i komuniciraju, kako vodoravno, tj. među sobom, tako i okomito, prema onima koji vode crkve. Na taj način crkve će biti prožete ljubavlju, a samo slušanjem će biti i društveno angažirane, a ne društveno pasivne.

Izgradnjom takve kršćanske crkve i izgradnja jedne nove Europe može krenuti drugim putem. Ipak, u političkom smislu u 20. i početkom 21. stoljeća Europa poprima neke nove oblike, ali kršćanstvo ostaje na svojim razrušenim pozicijama. Činjenica je da je Europu u novome vijeku obilježio kršćanski raskol, gdje s jedne strane imamo rimokatolicizam, uz protestantski dio, te s druge strane pravoslavlje. Novi udarac kršćanstvu dali su humanizam i renesansa te prosvjeti-

10 U rumunjskom gradu Sibiu održana je od 4. do 9. rujna 2007. godine Treća europska ekumenska skupština (AEE3) pod naslovom „Svjetlo Kristovo sve prosvjetljuje. Nada u obnovu i jedinstvo u Europi“, na kojoj se okupilo oko 2500 sudionika europskih crkava.

teljstvo, gdje duhovni autoriteti, posebno Biblija, gube prevlast.

Ipak, smatramo kako je kršćanska Crkva nositelj poruke Europi i ukupnoj zapadnoj civilizaciji, o punini života kojeg nosi Evanđelje. Ujedinjenost Europe, što u velikoj mjeri se projicira i na „ujedinjenost“ kršćanskih crkvi, ne smije se ograničavati samo na dva aspekta – političko-gospodarski i geografski – već i na kršćanski sustav vrijednosti, na čijim je temeljima izgrađena moderna Europa. Crkve trebaju redefinirati svoje prioritete i interese u odnosu na, s jedne strane, nacionalno-državne, demografske i geopolitičke interesie, prema, s druge strane, duhovne osobno-crkvene obnove, jer često prvi zahtjevi imaju važniju ulogu od drugih. Unatoč susretima poglavara kršćanskih crkava, teološkim simpozijima i molitvenim skupovima za jedinstvo svih kršćana, mnogi nereligijski, politički činioци tvore teško premostive prepreke kad je u pitanju kršćansko jedinstvo i suradnja, kao što su:

- političko nesporazumijevanje,
- nepostizanje kompromisa i suradnje,
- neiskrene kurtoazne i protokolarne geste,
- nametanje vlastite superiornosti,
- privilegiran status identiteta.

Trajni zadatak Crkve je naviještanje Radosne vijesti Isusa Krista, koja može mijenjati i mijenja „političke granice“. U takvoj misiji Kršćanska crkva treba isticati dva izričaja dostojanstva ljudske osobnosti (Coste, 1995:202-203):

- s jedne strane, čovjek je slika Božja
- s druge strane, potrebno je promatrati ponašanje Gospodina Isusa Krista i apostola, te nastojati se ponašati tako.

Postoji li kod kršćanskih crkvi spremnost na vlastito probuđenje? S jedne strane je opasnost sekularizacije i gubitka interesa ljudi za Evanđeljem, dok, s druge strane, crkve i vjernici trebaju nastojati povezati kršćanstvo s društvenim pitanjima i primjenjivati vjeru u društvu.

Zato Crkvu u Europi i svijetu prati pitanje: Kako ostati vjeran Evanđelju? Za to je potrebno „dvostruko slušanje“ – najprije pažljivo slušanje učenja Pisma i drugo, pažljivo osluškivanje potreba društva¹¹.

11 Više se može pročitati o promišljanjima o „dvostrukom slušanju“ i drugim temama u intervjuu koji je vodio pastor Baptističke crkve, Rijeka, Gigorgio Grlj s novim glavnim tajnikom Europske evandeoske alijanse (EEA) Niekom Tramperom tijekom Kongresa Lausanne 3 u Cape Townu u Južnoafričkoj Republici, od 16. do 25. listopada 2010. godine (<http://baptist.hr/razgovori/401-niek-trumper-to-moemo-nauti-od-vas->).

5. Zaključak

Pred Europom i kršćanskom crkvom su izazovi dvojakog fundamentalizma. S jedne strane je religijski, a s druge postmodernistički. Ako se prvi javljao u valovima, počevši od pojave pokreta reformacije unutar Rimokatoličke crkve tijekom 16. st., drugi nastoji nasilno plasirati ideje, koje su se pojavile već tijekom 14. st. i u suprotnosti su s bilo kakvim religijskim elementom, jer u prvi plan stavlja čovjeka i njegove potrebe. Za oba je karakteristično da u sebi sadrže „strahove od nečeg novog, drukčijeg“, što ima za posljedicu pojavu isključivosti i „borbu za očuvanje pozicije, postignutog i dostignutog“.

Ipak, kada se promatraju događaji pojavljivanja pokreta reformacije u tadašnjoj Rimokatoličkoj crkvi, te protu-udar i pojava protureformacije, imaju za cilj micanje od postojećeg stanja i stvaranja nečeg novog. Dok je reformacija, kao što se navodi u *Leksikonu evanđeoskoga kršćanstva* (Jambrek, 2007, 327), imala za cilj obnovu doktrina i života Crkve, protureformacija je nastojala provesti duhovnu obnovu i zaustaviti reformatorsko učenje (str. 320). Jedna akcija (reformacija) izazvala je reakciju (protureformacija) i počelo je s promjenama.

Slično je i s Europom, koja je počela ozbiljnije promišljati u integriranju europskog prostora nakon Drugog svjetskog rata i stvaranja bipolarnog sustava u koje su se grupirale pojedine europske države. I tu je jedna akcija (Drugi svjetski rat i bipolarni sustav država) izazvao reakciju (integriranje europskih država).

Ipak, unatoč poteškoćama s kojima se suočava, EU je najuspješnija, posebno gospodarska integracija i predstavlja jedinstveni oblik nadnacionalne zajednice nastale kao rezultat procesa suradnje i integracije, te se političko rješenje mora učvrstiti suradnjom i gospodarskim napretkom svih zemalja, što će imati utjecaja i na razvijanje međureligijskog dijaloga. Činjenica je da gospodarski rast predstavlja nužnu potrebu u procesu prekida širenja političkog, pa i religijskog nezadovoljstva i nestabilnosti, jer u tom kontekstu udio Unije u pomoći je velik.¹²

Ostaje pitanje, kao što navodi Josef Thesing u tekstu *Europska unija kao zajednica vrijednosti* - treba li se Europska unija dalje širiti, a da se, pri tome, najprije ne riješe temeljni i unutarnji problemi cilja, kao što su demokratske legitimacije, financiranje i učinkovitije vodstvo?

S druge strane, trebaju li kršćanske crkve tražiti i izgrađivati jedinstvo i zajedništvo u Isusu Kristu i evanđeoskoj poruci koji nadilazi sve razlike ili ostaju u religioznosti, pripadnosti, uniformiranosti vjere, te se, u velikoj mjeri, prelazi u idolatriju (čitaj: ideologiju)?

12 Unija je, primjerice, najveći donator Palestincima (više od 1,6 milijarde eura u obliku potpora i zajmova, a 60% ukupne međunarodne pomoći). EU posebno insistira na regionalnoj suradnji kao preduvjetu za bližu suradnju sa samom Unijom.

Koji je to temelj kršćanske Ckrve? Samo na temelju jedinstva s Isusom Kristom kršćanske crkve će ispunjavati svoju misiju – širenje Radosne vijesti Isusa Krista. O spremnosti pojedinih crkvi i njihovih čelništva da istupe u tu misiju, ne opterećujući je vlastitim smjericama, druga je tema, ali ostaje ono što je zajedničko – što je to kršćanska Crkva. Kao što je navedeno u Ekumenskoj povelji za rast suradnje među crkvama u Europi¹³ iz 2001. godine, jedna od smjernica za rast suradnje među europskim crkvama je vjerovanje u „jednu, svetu, katoličku i apostolsku crkvu“, što nije privilegija ili konformizam niti rimokatoličke, niti pravoslavnih, niti protestantskih, niti ostalih kršćanskih crkvi.

Kršćanska crkva je jedna, sveta, katolička i apostolska u duhu svog jedinog poglavara, Gospodina Isusa Krista, koja naviješta Radosnu vijest uskrsnuća, ne govoreći, pri tome, o doktrini ili teologiji, nego nosi svjedočanstvo o osobnim promjenama koje su se događale i događaju se zbog Kristovog uskrsnuća.

Europa se može reformirati (čitaj: mijenjati, integrirati, dezintegrirati) uz određene političke odluke, koje su plod kompromisa, ali iza kojih se, uvijek, nalazi određeni interes. Kršćanske ckrve mogu ući u reformaciju (čitaj duhovnu obnovu) bez „skrivenih pogleda i osobnih interesa“ jer Bog je taj koji provodi svoj naum u onima koji su čista srca, u onima koji prepoznaju svog bližnjeg (čitaj: svatko može biti milosrdni Samarijanac), u onima koji mogu oprati noge drugome (čitaj: učitelj pere noge učenicima).

Literatura

- Altras Penda, Ivor (2005). *Temeljne vrijednosti Europske unije – od utopije do stvarnosti*, Politička misao, Vol. XLII, br. 3, str. 157–172.
- Boff, Leonardo (1987). *Crkva, karizma i vlast*, Stvarnost, Zagreb.
- Coste, René (1995). *Političke zajednice*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Dan Europe*, (2002). Ministarstvo za europske integracije Republike Hrvatske, Zagreb.
- Ekumenska povelja za rast suradnje među crkvama u Europi (Charta Oecumenica)*, Strasbourg, (22. travnja 2001.).
- Huntington, Samuel P. (1997). *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Zagreb, Izvori.

13 Vidi *Charta Oecumenica - Ekumenska povelja za rast suradnje među crkvama u Europi*, Vijeće europskih biskupskih konferencija (CCEE), Konferencija europskih crkava (KEK), Strasbourg, 22. travnja 2001. Prijevod: Odjel za ekumensku teologiju Instituta za ekumensku teologiju i dijalog „Juraj Križanić“ Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – dr. sc. Jure Zečević.

- Jambrek, Stanko (2007). reformacija, u: Stanko Jambrek (ur), *Leksikon evanđeoskoga kršćanstva*. Bogoslovni institut i Prometej, Zagreb.
- The Economist, *Europa u brojka* 1998, (1997). Privredni Vjesnik, Zagreb.
- The Economist, *Vodič kroz ekonomske pokazatelje*, (1997). Data Press, Zagreb.
- Tus, Antun (1997). Sigurnosna politika Europe – stanje, problemi, rješenje i sigurnost Republike Hrvatske, *Zbornik Diplomatske akademije*, Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske, Zagreb.

Robert Bogešić

Reformation of Europe or the Church?

Summary

With the end of World War 2, a project of the unification of Europe was started, with the goal of avoiding new war conflicts in the area of Europe. The processes of building the European system include individual and collective models, which are based on cooperation. The images of the West, in relation to other civilizations, represent its supremacy, but also a civilization that is setting. The euroatlantic integrations are faced with the challenges of building collective and all-encompassing systems, which should enable stability in political, economic, ecological, religious and other areas of social life. The Christian church has during its development experienced various forms of spiritual revival. After the first decade of the 21st century, the churches of Europe are faced with great and responsible tasks in achieving spiritual revival as well as spiritual unity, even though the confessional differences represent a great obstacle to the practical application of it. Are we faced with a Christianization of secular Europe or the secularization of the Christian church? Does the Church need a new Reformation or is the Counterreformation and satisfaction with the current state sufficient?